

Op weg naar de Zulu-

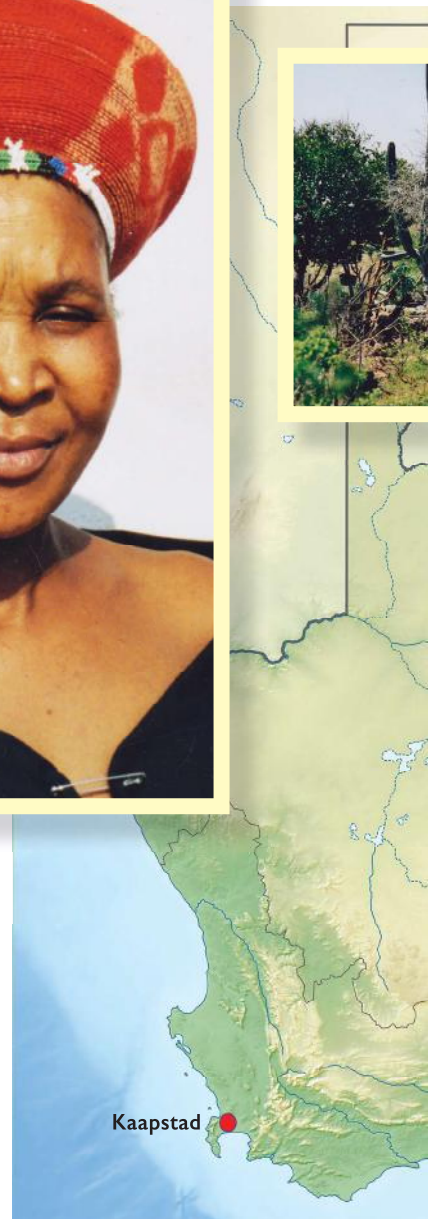
Kapsels en hoeden hebben voor veel Afrikaanse volken een sociale of culturele betekenis. Zo ook de Zulu-hoeden of *Isicholo*.

Tijdens verschillende reizen door KwaZulu-Natal kwam ik veel te weten over deze hoeden die door getrouwde vrouwen gedragen werden.

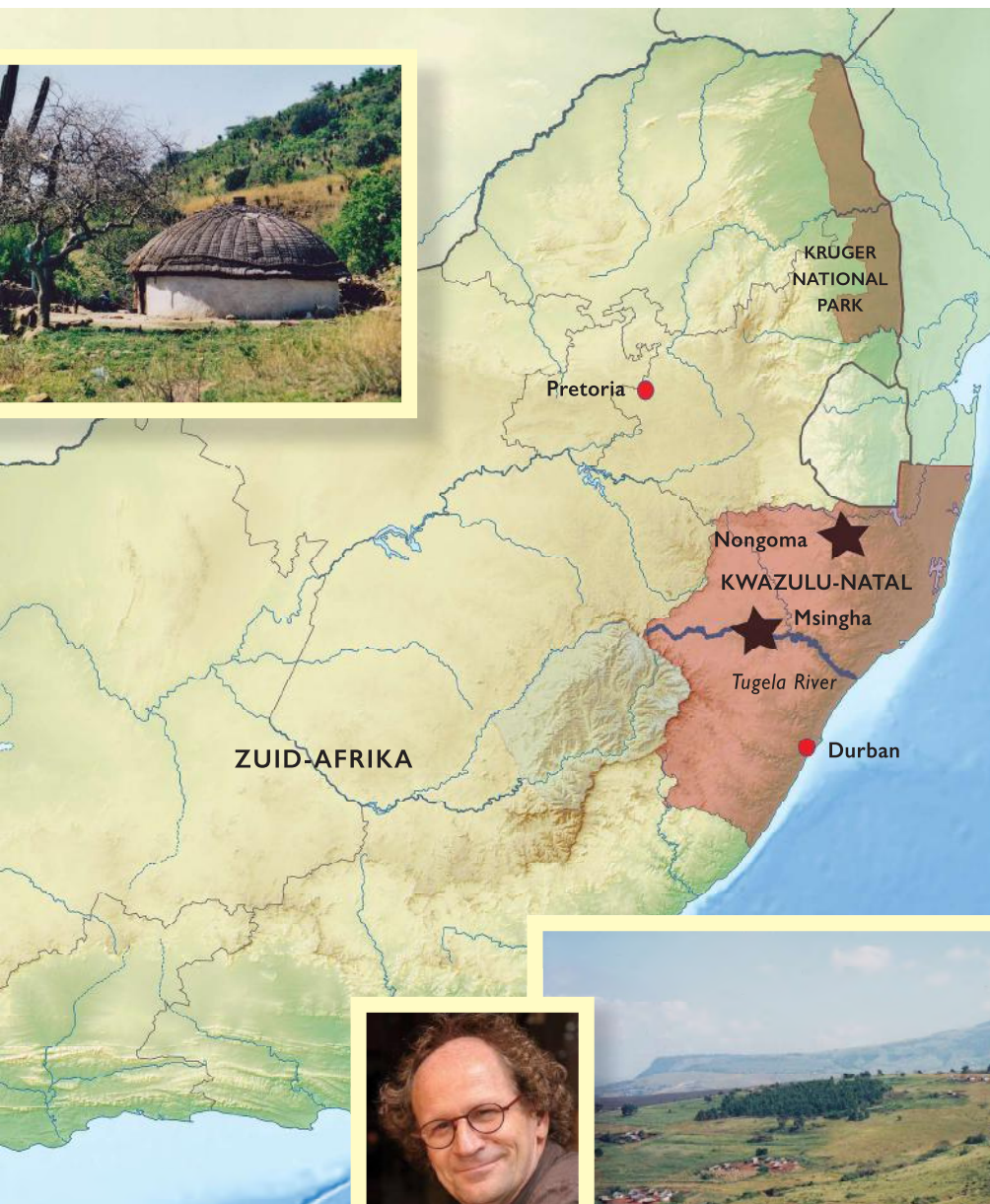
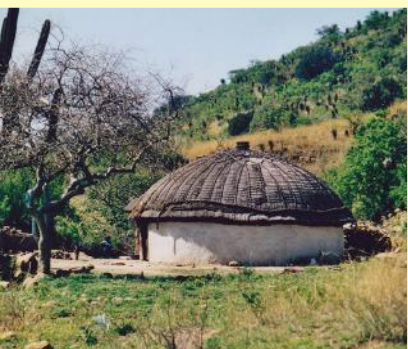

De Zulu uit KwaZulu-Natal behoren tot de grotere taalgroep van de Nguni. Over de Nguni bestaan geen schriftelijke documenten. We kennen hun tradities alleen uit mondelinge overlevering. Ik schrijf 1980...grote namen als Werner Fischer, auteur van het boek *African Weapons* en Jean Willy Mestach, wellicht de grootste verzamelaar van Tribale objecten die ik ooit heb gekend, waren toen al enkele jaren mijn mentors. De passie voor het Afrikaanse continent opende voor mij

een nieuwe ongekende wereld. De verkoop van een Tekebeeld aan een Zuid-Afrikaanse klant, bracht alles in een stroomversnelling en was voor mij de springplank naar het onbekende. Ik boekte een vlucht naar Kaapstad, aan de andere kant van de wereld. Ik was amper 29 jaren jong en ik had nog geen echte ervaring met Afrika. Wel had ik de drang dat continent te ontdekken en voelde mij als Livingstone, maar dan wel zonder begeleiders en dragers.

-hoeden - Isicholo

Met deze dame, op de foto links, heb ik meerdere jaren gewerkt. Ze draagt een heel mooie katoenen Zulu-hoed uit het Msingha-gebied.

Foto links: Zeer oude woning in de omgeving van Nongoma. De vrouw die er woonde, was een van mijn belangrijkste contacten. Van daaruit gingen we samen de bergen in naar gebieden waar mensen bereid waren om objecten te verkopen.

Foto onder: Landschap in het gebied rond Msingha, in de buurt van Muden.

* Bert Garrebeek maakte vele reizen door Afrika en had tot enkele jaren geleden een galerie voor Afrikaanse kunst, Caravan Tribal Art, in Brussel.

Mijn eerste hoed

Bij een bezoek in Kaapstad aan een kleine galerie viel mij een grote rode cirkel op. Het was gewoon een prachtig, eenvoudig object, dat mijn hart sneller deed slaan. Ik vroeg de handelaar waar dit object vandaan kwam en wat het precies was. 'Het is een hoed uit Kwa-Zulu-Natal,' zei hij, 'maar het is veel te gevaarlijk om daar rond te hangen.' Volgens hem zou ik er niet levend van terug komen. 'Het is een agressief volk, er zijn veel bandieten en er vinden afrekeningen plaats.' Maar waarom zou ik bang zijn? Ik was geen Zuid-Afrikaan. Het was toch een mooie uitdaging om er naartoe te trekken?

Op zoek naar eerste contacten

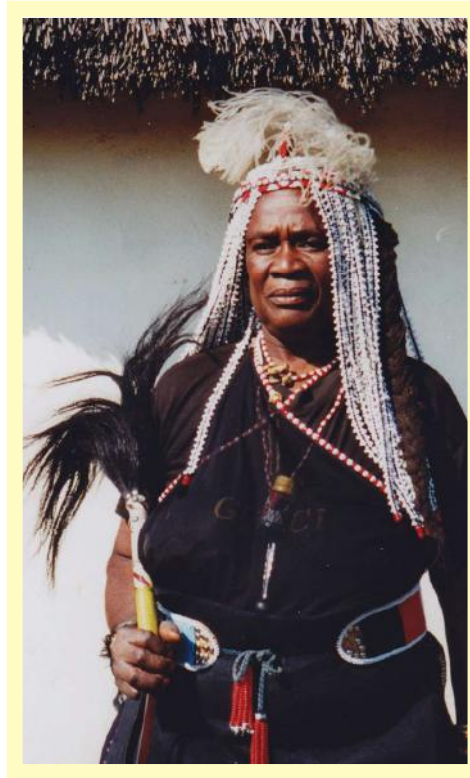
Na enkele dagen rijden, doorkruiste ik KwaZulu-Natal, maar mensen met Zulu-hoeden waren nergens te bespeuren. Enkele maanden later probeerde ik het nog eens, maar nee, ik zat blijkbaar niet op het goede spoor.

Bij een derde reis logeerde ik, ontgoocheld, in een onooglijk kleine Bed and Breakfast. Ik ontmoette daar drie drinkebroers. Een van hen was een arts. Zuid-Afrikanen zijn heel open en gastvrije mensen. Bij pot en pint vertelde ik hen over mijn zoektocht naar de tribale gebieden. En ... geluk zit soms in een heel klein hoekje. De arts was jarenlang bedrijvig geweest bij de Zulu.

De volgende morgen, om zeven uur stipt en bloednuchter, verscheen hij met een stapel oude kaarten, waar elke kraal en elk weggetje op stonden vermeld. Dit was een schot in de roos...prachtig! Ik voelde de adrenaline door mijn aders stromen.

Eindelijk succes!

Rond de middag vertrok ik met goede moed en gedreven naar een verre horizon. Onderweg stond een jonge vrouw te liften. Zij was een schooljuf die in Durban werkte en was op weg naar huis om daar de schoolvakantie door te brengen. 'Ik woon after the mountains,' vertelde ze. Zij had geluk dat ik langs kwam, want het was zondag en dan zijn er geen taxi's

De Sangoma, dokter en rechter, bij wie ik meerdere weken heb gewoond.

naar de Zulu gebieden. We reden lange tijd in een gezapig ritme. Uiteindelijk veranderde de weg in een 'dirt road', met diepe gaten en oneindig veel stenen. We reden nu stapvoets en de avond liet niet op zich wachten. Het rijden in het donker was niet makkelijk

en pas rond middernacht arriveerden we in een kleine vallei, vol kleine lichtjes.

Sangoma

De hele tijd had de dame over haar volk gepraat en ook over de *Sangoma*, 'the witch doctor'. Zij kan de voorou-

De laatste dame in het hele KwaZulu-gebied die nog hoeden van echt haar kon herstellen. De foto moet rond 1990 gemaakt zijn.

Een kraal van nog oude, typische Zulu-hutten in de buurt van Ulundi

ders oproepen, zij is dokter en rechter. Bij haar zou ik wel veilig kunnen overnachten. Met een wat angstig hart liet ik de auto achter en we daalden behoedzaam verder te voet de heuvel af. Gelukkig was het volle maan, anders had ik geen steek gezien.

Beneden kwamen meerdere mensen naar ons toe. Het was een gekakel van jewelste. Daar was ook de Sangoma, die bij de Zulu altijd een wijze oudere vrouw is en door iedereen gerespecteerd wordt. Ik kreeg een hoekje in haar hut, een matje en viel direct in slaap.

Een blanke in het dorp

Als een lopend vuurtje was het rond gebazuind: 'Er was een blanke man in het dorp aangekomen.' Ik werd uitgenodigd bij de ouders van de schooljuf voor een eenvoudig ontbijt, met Zulu bier... een aparte ervaring! Ik was in een wereld terecht gekomen, waarvan ik het bestaan zelfs niet vermoedde. Veel vrouwen

liepen met ontbloot bovenlijf rond en waren versierd met kralen aan armen en benen. Er was een overvloed aan kinderen en ik zag slechts enkele oudere mannen. Later hoorde ik dat jongere volwassen mannen bijna allemaal werkten in de grote steden zoals Durban of Johannesburg en uiteraard ook in de mijnen. Slechts om de paar maanden kwamen zij enkele weken naar huis. Bij de meeste vrouwen was het gezicht ingesmeerd met een rood of wit pigment, tegen de zonnestralen. Een heel oude vrouw kwam naar mij toe en wreef heel hard op mijn arm. Ze begreep niet dat ik zo rozig was. Er werd hard gelachen. Eigenlijk was ik degene die te kijk stond; ik was een exotische vogel in hun midden. De 'beschaaftde wereld' was amper een dagreis verwijderd en toch zo ver en onbereikbaar.

Bijzonderheden

De omgeving waar ik was beland, was het gebied rond Msingha aan de Tugela River. In het dorp stonden een twintigtal lemen hutten met strooien daken. Mijn tolk was de schooljuf. Zij introduceerde mij bij de dorpsbewoners en zo kwam ik veel te weten over het dagelijkse leven van deze mensen.

De deuren van de hutten zijn laag. Je moet bukken om een hut te betreden. Dit stamt nog uit vroegere tijden, toen er vijanden waren. Als die aanvielen, werden ze binnenin opgewacht en vervolgens in hun ongelukkige houding neergestoken met speren. Het 'fornuis' is een klein vuurtje in het midden van de hut waarop altijd een ketel

Dit meisje van ongeveer 15 jaar ging trouwen met een belangrijke Zulu-chieft. Zij werd zijn vierde vrouw.

staat te pruttelen. De rook stijgt tot in de nok van het dak, dan weer langs de wanden naar beneden en vervolgens langs de onderkant van de deur via grote sleuven naar buiten. Dit systeem met de rook voorkomt dat er muggen zijn en dient er ook voor dat er geen schorpioenen en slangen binnenkomen. Ik sliep dicht bij de deur, zodat ik tenminste frisse lucht

kon binnenhappen. Ik bleef drie weken bij de Zulu in dit dorpje en verkende ook de omgeving, waar ik ondanks het taalprobleem toch veel wijsheid opdeed.

De eerste hoeden

In dit dorp zag ik voor het

'Vrou by 'n bruidsparty'.
Haar kapsel geeft aan dat
zij een getrouwde vrouw is,
KwaZulu-Natal, 1937-1938.

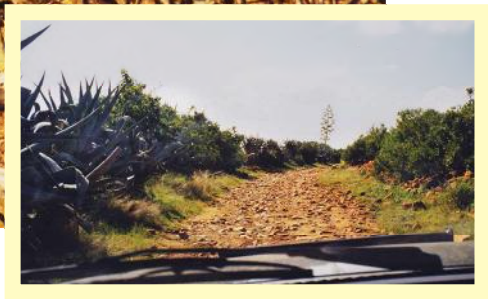
Bron NMvW RV-A198-60,
foto J.F. Holleman

Landschap in de buurt van Greytown

Er is slechts
stapsvoets
te rijden.

eerst de hoeden waar ik naar
op zoek was. Enkele vrouwen
droegen een grote trapezium-
vormige rode/oranje hoed.
De hoeden waren zo'n 45 -
48 cm in doorsnede. Aan de
onderkant was een zwarte/
witte band.
Bij een volgende reis, zes

maanden later, nam ik con-
tact op met de oude dokter
en gingen we samen naar
het noorden, naar het gebied
rond Nongoma. Hier zag ik
de mooiste hoeden. Ze zijn
heel vlak, met sterke rode
kleuren en hebben een door-
snede van 50 - 54 cm.

In het gebied rond Msingha heb ik ook
enkele zeer arme dorpen bezocht, waar
de mensen zich geen grote hoed konden
veroorloven, maar toch ook een hoed als
huwelijksgeschenk wilden. Heel inventief
flantsten ze dan met alle mogelijke mate-
rialen een hoed in elkaar. Een van deze
hoeden heb ik verkocht aan het Museum
voor Moderne Kunst in New York. De
hoed oogde als een zeilschip dat in een
zware storm was terecht gekomen en
waarvan de zeilen verscheurd achterble-
ven.

Tussen de hoeden van de twee districten
is een kenmerkend verschil. De hoeden
in het Msingha-gebied hebben de vorm
van een trapezium en een diameter van
45-48 centimeter. In het gebied rond
Nongoma zijn ze platter en groter met
een diameter van 50-54 centimeter.

Het maken van de hoeden

Tijdens mijn reizen vernam ik dat het
maken van een grote hoed ongeveer tien
volle dagen in beslag nam. Toen al, in
1982, waren er nog slechts enkele oudere
vrouwen die de techniek van het maken
van hoeden in de vingers hadden. De
techniek van het naaien van de Isicholo,
werd *Akuntbunga Isicholo* genoemd.

Een jong meisje, dat uit de puberteit
kwam, werd *Itsbitsi* genoemd. Vanaf dat
moment tot haar verloving liet de jonge
vrouw haar haar niet meer groeien, maar
sneed het af en bewaarde het. Al het
verzamelde haar werd later aan de on-
derkant van een licht concaaf gevormd
frame van gevlochten gras bevestigd. In
het midden van het frame werd er net
voldoende ruimte voorzien om er de
kroon van het hoofd door te steken. Het
tussen de verloving en de bruiloft weer
lang gegroeide haar van de jonge vrouw
werd tijdens een van de bruiloftsrituelen,
de *ukukbebla-ceremonie*, met rode oker
en dierlijk vet ingesmeerd en recht op
het hoofd geplaatst. Het gras-frame,
met onderaan het bevestigde haar, werd
dan over het rechtopstaand haar op het
hoofd gezet en daarna werd het lange
haar op de bovenkant van het frame
aangebracht en verweven met nog meer
haar. Alles werd dan nogmaals inge-
vet

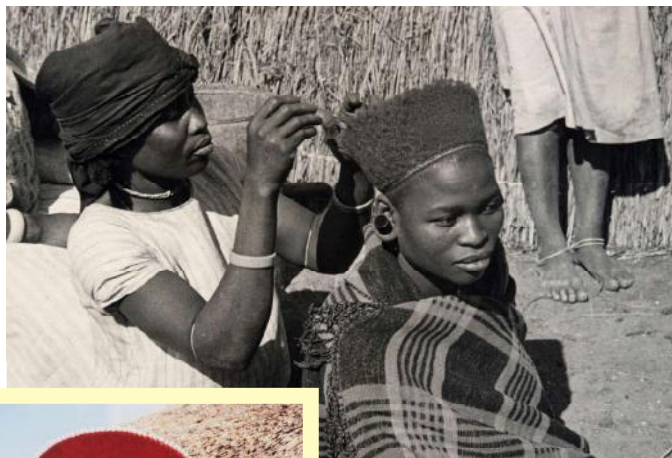
en ingesmeerd met oker en daarna werd het geheel met behulp van dikke witte en zwarte gevlochten weefsels aan het frame bevestigd. Dit 'hoofddekseel' was, eenmaal aangebracht, moeilijk te verwijderen en zonder een of ander nekkussen viel er ook niet mee te slapen. Zo ontdekte ik ook het grote verschil tussen oude neksteunen van voor 1900 en degene die na 1900 werden gemaakt. De neksteunen voor 1900 werden gebruikt door gehuwde vrouwen die hun hoed niet konden afzetten en er mee moesten slapen. Deze steunen zijn een stuk hoger.

Uit de mode

Het zal niet verbazen dat een dergelijke tijdrovende en ingewikkelde procedure niet makkelijk herhaald kon worden en vaak kon het kapsel ook niet lang meegaan. Rond 1900 raakte het gebruik van deze haartooi uit de mode. Naarmate steeds meer plattelandsvrouwen als huispersoneel in een stedelijke omgeving gingen werken, werd deze hoofdtooi steeds minder gedragen. Na verloop van tijd werd de vraag naar een niet vaste op het hoofd te dragen Isicholo steeds groter en tegelijk wilde men hem om praktische redenen wat lager hebben.

Huwelijksgeschenk

De Isicholo was een hoed, die door de families van een koppel als geschenk werd gebruikt. Het was het huwelijks-geschenk van de echtgenoot aan zijn vrouw. In de hoed werd het haar van de bruid verwerkt. De vrouwen droegen ook een

Boven: 'Mooimaak vir die bruilof', KwaZulu-Natal, 1937-1938.

Bron NMvW RV-A198-46, foto J.F. Holleman

Links de dame bij wie ik meerdere weken gelogeed heb. Het is een typische 'mama': grote borsten, die verschillend van grootte zijn al naar gelang waar haar kinderen het meest uit gedronken hebben. Borsten waren bij de Zulu geen aspect van erotiek of sensualiteit. De vrouw draagt onder haar schort een geribbelde rok van zwart leer. Het schijnt dat dit een manier was om aandacht van de mannen te krijgen ...

soort tulband als teken van respect voor de volwassen mannelijke leden van de familie van hun man.

Vrouwen die tot een lagere klasse behoorden, droegen uit vezels vervaardigde hoeden. Ook deze werden ingesmeerd met vet en rode oker. De meesten hadden een doorsnede van ongeveer 25 cm. Sommige kleine hoeden bestaan uit een rond gevlochten frame, gespannen met een bovenaan samengeknoopt stuk katoen. Het weefsel werd in concentrische cirkels bestikt.

Ik wil hier graag eindigen met een uitspraak van Le Corbusier, die mij bijgebleven is: *'We hebben oren die boren,*

maar dikwijls niet luisteren... We hebben ogen die zien, maar zelden kijken'.

De mens kijkt...maar vaak geniet hij niet van de schoonheid die hem omringt. Veertig jaar geleden was het mijn droom om Afrika te ontdekken. Mijn doel was om prachtige traditionele voorwerpen te ontdekken. De vele Zulu-hoeden die ik heb verzameld zijn de trotse getuigen van het traditionele Afrika van mijn dromen.

Impandla (= mijn zulu-naam) Bertgarrebeek@gmail.comen